

ODKRYWANIE PRZEZ ORZECZNICTWO NOWYCH DÓBR OSOBISTYCH (W KONTEKŚCIE ART. 448 K.C.) A ZAKAZ RETROAKCJI

dr hab. Jakub Pokrzywniak

WPiA UAM w Poznaniu

Warszawa 24 maja 2017

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA ŚMIERĆ NAJBLIŻSZEGO
CZŁONKA RODZINY

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA ŚMIERĆ NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

Art. 166 KZ

W razie śmierci poszkodowanego wskutek uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia, sąd może przyznać najbliższym członkom rodziny zmarłego lub instytucji, przez nich wskazanej, stosowną sumę pieniężną, jako zadośćuczynienie za doznaną przez nich krzywdę moralną.

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA ŚMIERĆ NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

Uchwała Sądu Najwyższego 7 sędziów - zasada prawna z dnia 15 grudnia 1951 r., C 15/51
Zasądzenie zadośćuczynienia za krzywdę moralną na rzecz członków rodziny zmarłego należy uznać za sprzeczne z zasadami współżycia społecznego w Państwie Ludowym, chyba że z krzywdą moralną łączy się szkoda materialna nie ulegająca zasądzeniu z mocy art. 162 k.z.

A. Szpunar, Wynagrodzenie szkody wynikłej wskutek śmierci osoby bliskiej, 2000 r.: *Nie ulega wątpliwości, że powołana uchwała była sprzeczna z przepisami prawnymi obowiązującymi w chwili jej wydania. Dokonana przez nią wykładnia oznaczała w istocie uchylenie przepisu art. 166 k.z., a do tego był potrzebny odrębny akt ustawodawczy*

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA ŚMIERĆ NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

Uchwała Sądu Najwyższego cała izba SN z dnia 29 stycznia 1957 r., I CO 37/56

Żądanie zadośćuczynienia za krzywdę moralną na podstawie art. 166 k.z. nie może być uwzględnione, gdy krzywda ta polega wyłącznie na cierpieniu z powodu utraty osoby najbliższej, nie łączy się natomiast z pogorszeniem sytuacji życiowej uprawnionego.

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA ŚMIERĆ NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

Art. 446 KC – pierwotne brzmienie

§ 1. Jeżeli wskutek uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia nastąpiła śmierć poszkodowanego, zobowiązany do naprawienia szkody powinien zwrócić koszty leczenia i pogrzebu temu, kto je poniósł.

§ 2. Osoba, względem której ciążył na zmarłym ustawowy obowiązek alimentacyjny, może żądać od zobowiązanego do naprawienia szkody renty obliczonej stosownie do potrzeb poszkodowanego oraz do możliwości zarobkowych i majątkowych zmarłego przez czas prawdopodobnego trwania obowiązku alimentacyjnego. Takiej samej renty mogą żądać inne osoby bliskie, którym zmarły dobrowolnie i stale dostarczał środków utrzymania, jeżeli z okoliczności wynika, że wymagają tego zasady współżycia społecznego.

§ 3. Sąd może ponadto przyznać najbliższym członkom rodziny zmarłego stosowne odszkodowanie, jeżeli wskutek jego śmierci nastąpiło znaczne pogorszenie ich sytuacji życiowej.

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA ŚMIERĆ NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

Art. 448 KC – pierwotne brzmienie

W razie umyślnego naruszenia dóbr osobistych poszkodowany może żądać, niezależnie od innych środków potrzebnych do usunięcia skutków wyrządzonej szkody, ażeby sprawca uiścił odpowiednią sumę pieniężną na rzecz Polskiego Czerwonego Krzyża.

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA ŚMIERĆ NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 września 1967 r. I PR 23/67

Przepis art. 446 § 3 k.c. określa wyraźnie przesłanki przyznania odszkodowania. Odszkodowanie to ma na celu wyrównanie szkody polegającej na znacznym pogorszeniu sytuacji życiowej. Nie przewiduje on natomiast możliwości złagodzenia czy zmniejszenia bólu po stracie najbliższego członka rodziny. W zestawieniu z dotychczasowym orzecznictwem, ukształtowanym na podstawie art. 166 k.z., oznacza to pewne zacieśnienie uprawnień najbliższych członków zmarłego do żądania naprawienia tylko szkód majątkowych.

Z Radwański, glosa, OSPiKA 1969/1: W głosowanym orzeczeniu Sądu Najwyższego zasługuje przede wszystkim na uwagę pogląd, że „Niezależnie od odszkodowania przewidzianego w art. 446 § 3 k.c. najbliższym członkom rodziny zmarłego mogą przysługiwać roszczenia odszkodowawcze również na zasadach ogólnych (art. 361 § 2 k.c.)”. Ceniąc wysoko humanitarne intencje, jakimi kierował się skład orzekający Sądu Najwyższego przy formułowaniu tej tezy, nie widziałbym jednak możliwości znalezienia dla niej uzasadnienia prawnego.

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA ŚMIERĆ NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 grudnia 1972 r., I CR 615/72

Poszkodowanym w rozumieniu art. 444 i 446 k.c. jest ten, przeciwko któremu było skierowane niedozwolone działanie sprawcy szkody.

Osobom trzecim, pośrednio - poprzez czyjąś śmierć - poszkodowanym przysługują własne uprawnienia, ale jedynie w zakresie przewidzianym w art. 446 § 2 i 3 k.c.

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA ŚMIERĆ NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

Art. 448 KC – w brzmieniu obowiązującym od dnia 12 grudnia 1996 r.

W razie naruszenia dobra osobistego sąd może przyznać temu, czyje dobro osobiste zostało naruszone, odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę lub na jego żądanie zasądzić odpowiednią sumę pieniężną na wskazany przez niego cel społeczny, niezależnie od innych środków potrzebnych do usunięcia skutków naruszenia. Przepis art. 445 § 3 stosuje się.

A. Szpunar, Wynagrodzenie szkody ...: *W toku prac legislacyjnych zwyciężyło zapatrywanie, że nie należy utrzymać instytucji zadośćuczynienia na rzecz najbliższych członków rodziny. [...] Jest rzeczą charakterystyczną, że nowela do k.c. z 1996 r. nie wprowadziła żadnej zmiany w tym zakresie. Wychodzą z założenia, że zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową należy się tylko bezpośrednio poszkodowanemu. Każde przełamanie tej zasady musi być uznane za dowolne.*

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA ŚMIERĆ NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 23 września 2005 r. I ACa 554/05

„Szczególna więź rodziców z dzieckiem, przysługująca zarówno dziecku, jak i rodzicom w prawidłowo funkcjonującej rodzinie, zasługuje na status dobra osobistego, podlegającego ochronie prawnej przewidzianej w art. 24 § 1 KC.”

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA ŚMIERĆ NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

**Wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku - I Wydział Cywilny z dnia 14 grudnia 2007 r.
I ACa 1137/07**

„(...) spowodowanie śmierci męża i ojca - jak w przypadku powódek w tej sprawie - naruszyło ich dobra osobiste w postaci prawa do życia w związku małżeńskim, posiadania ojca, życia w pełnej rodzinie, w której mąż matki jest ojcem jej dzieci. Więzy małżeńska oraz więź między rodzicami a dziećmi jest jedną z silniejszych więzi międzyludzkich. Brutalne rozerwanie tej więzi przez spowodowanie śmierci męża czy ojca stanowi naruszenie tych dóbr osobistych małżonki i dzieci.”

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA ŚMIERĆ NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

Art. 446 KC – w brzmieniu obowiązującym od dnia 3 sierpnia 2008 r.

[...]

§ 4. Sąd może także przyznać najbliższym członkom rodziny zmarłego odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę.

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA ŚMIERĆ NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 stycznia 2010 r. IV CSK 307/09

(...) prawo do życia rodzinnego i utrzymania tego rodzaju więzi stanowi dobro osobiste członków rodziny i podlega ochronie na podstawie art. 23 i 24 k.c. W konkretnym stanie faktycznym spowodowanie śmierci osoby bliskiej może zatem stanowić naruszenie dóbr osobistych członków jej rodziny i uzasadniać przyznanie im zadośćuczynienia na podstawie art. 448 k.c.

Za taką oceną przemawia dodatkowo art. 446 § 4 k.c., który zezwala obecnie na uzyskanie zadośćuczynienia od osoby odpowiedzialnej za śmierć osoby bliskiej bez potrzeby wykazywania jakichkolwiek dodatkowych przesłanek, poza wymienionymi w tym przepisie (...). Można zatem przyjąć, że art. 446 § 4 w relacji do art. 448 k.c. poszerzył możliwość uzyskania zadośćuczynienia, co ma także znaczenie dla rozmiarów przyznawanego zadośćuczynienia. Wprowadzenie art. 446 § 4 k.c. nie powinno być natomiast rozumiane w ten sposób, że w dotychczasowym stanie prawnym art. 448 k.c. nie mógł stanowić podstawy przyznania zadośćuczynienia za śmierć osoby bliskiej. Takie stwierdzenie oznaczałoby, że chwila, w której zaszło zdarzenie będące źródłem szkody, decydująca - zgodnie z wyborem ustawodawcy - o możliwości zastosowania art. 446 § 4 k.c., rozstrzygałaby definitywnie o istnieniu lub braku istnienia uprawnienia do uzyskania zadośćuczynienia za krzywdę spowodowaną śmiercią osoby bliskiej, bez względu na rodzaj tej krzywdy. Prowadziłoby to do radykalnego różnicowania sytuacji osób, które doznały krzywdy o podobnym charakterze, nawet w krótkich odstępach czasu, co jest trudne do zaakceptowania.

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA ŚMIERĆ NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

M. Wałachowska, glosa, OSP 2011/2: *Nie przekonuje również argument SN, iż odmowa przyznania zadośćuczynienia na podstawie art. 448 k.c. prowadziłaby do radykalnego zróżnicowania sytuacji osób, które doznały krzywdy (?) w podobnym charakterze, nawet w krótkich odstępach czasu, co jest - według SN - trudne do zaakceptowania. Należy raczej uznać, że skoro nie było wyraźnej podstawy prawnej do przyznania zadośćuczynienia w razie śmierci osoby najbliższej, nie było zasadne odwoływanie się w każdym przypadku śmierci bezpośrednio poszkodowanego do art. 448 k.c. i włączanie do katalogu dóbr z art. 23 k.c. każdej wartości niemajątkowej.*

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA ŚMIERĆ NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 15 kwietnia 2010 r., I ACa 207/10

W polskim systemie prawa cywilnego zasadą jest, że odszkodowanie z tytułu szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym (w tym szkody niemajątkowej) przysługuje wyłącznie osobie przeciw której taki czyn został skierowany [...]. Jedynym wyjątkiem od tej zasady jest unormowanie zawarte w art. 446 § 3 i obecnie (od dnia 3.08.2008 r.) również § 4 KC, przyznające określone uprawnienia osobie najbliższej zmarłemu. Wobec istnienia szczegółowego przepisu prawa nie można stosować przepisów art. 24 i nast. KC nawet w sytuacji, gdy aktualnie obowiązujące przepisy zezwalają na przyznanie zadośćuczynienia w związku ze śmiercią bliskiej osoby. Gdyby stosowanie przepisów dotyczące ochrony dóbr osobistych należało rozszerzyć obejmując nimi bliskich osoby zmarłej wskutek czynu niedozwolonego, ustawodawca nie dokonywałby nowelizacji art. 446 przez dodanie § 4 uprawniającego osoby bliskie zmarłemu do żądania zadośćuczynienia za wyrządzoną krzywdę. Tymczasem takie rozszerzenie zakresu stosowania art. 446 KC nastąpiło. (...)

Przed nowelizacją kodeksu cywilnego, polegającą na dodaniu do art. 446 KC § 4, zrekompensowanie szkód doznanych przez członka rodziny zmarłego mogło nastąpić wyłącznie po wykazaniu znacznego pogorszenia sytuacji życiowej a więc na podstawie art. 446 § 3 KC. Bardzo obszerne i niekwestionowane orzecznictwo Sądu Najwyższego wskazuje na szerokie rozumienie pojęcia „pogorszenia sytuacji życiowej”.

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA ŚMIERĆ NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 15 lipca 2010 r., I ACa 437/10

Art. 446 § 4 KC wszedł w życie z dniem 3 sierpnia 2008 r. i jest nowością normatywną, która począwszy od daty jego obowiązywania daje sądom możliwość przyznania najbliższym członkom rodziny zmarłego zadośćuczynienia pieniężnego za krzywdę, które jest rodzajowo i normatywnie odmiennym świadczeniem niż renta i stosowne odszkodowanie. Wprowadzenie nowego § 4 do art. 446 KC oznaczało powrót do regulacji zawartej w art. 166 KZ, który w razie śmierci poszkodowanego wskutek uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia uprawniał sąd do przyznania stosownej sumy pieniężnej tytułem zadośćuczynienia za doznaną przez nich krzywdę moralną. Legislacyjne wprowadzenie ("reaktywowanie") tego uprawnienia w art. 446 § 4 KC stanowiło normatywną odpowiedź na postulaty pod adresem ustawodawcy kierowane przez doktrynę oraz orzecznictwo, które wcześniej nie znajdowało podstawy prawnej do zasądzenia stosownego odszkodowania za krzywdę moralną, jeżeli nie łączyła się ona z pogorszeniem materialnej sytuacji życiowej, stanowiącej konieczną przesłankę do przyznania stosownego odszkodowania na podstawie art. 446 § 3 KC (...).

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA ŚMIERĆ NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 22 października 2010 r., III CZP 76/10

Najbliższemu członkowi rodziny zmarłego przysługuje na podstawie art. 448 k.c. w związku z art. 24 § 1 k.c. zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę, gdy śmierć nastąpiła na skutek deliktu, który miał miejsce przed dniem 3 sierpnia 2008 r.

Z uzasadnienia:

Odnosząc się do tej kwestii należy zauważyć, że katalog dóbr osobistych określony w art. 23 KC ma charakter otwarty. [...] Trudno byłoby znaleźć argumenty sprzeciwiające się zaliczeniu do tego katalogu także więzi rodzinnych.

[...]

Dodanie art. 446 § 4 KC nie jest jedynie wyrazem woli ustawodawcy potwierdzenia dopuszczalności dochodzenia zadośćuczynienia na gruncie przepisów obowiązujących przed wejściem w życie tego przepisu, lecz dokonania zmiany w ogólnej regule wynikającej z art. 448 KC przez zawężenie kręgu osób uprawnionych do zadośćuczynienia. Gdyby nie wprowadzono art. 446 § 4, roszczenia tego mógłby dochodzić każdy, a nie tylko najbliższy członek rodziny. Przepis ten ułatwia dochodzenie zadośćuczynienia, gdyż umożliwia jego uzyskanie bez potrzeby wykazywania jakichkolwiek innych - poza w nim wymienionych - przesłanek. Niewątpliwie wzmacnia też on wykładnię art. 446 § 3 KC wiążącą funkcję tego przepisu wyłącznie z ochroną majątkową. Nie można zatem zasadnie twierdzić, że art. 446 § 4 KC stanowi swoiste superfluum, pozbawione głębszego sensu normatywnego.

Rozważania powyższe prowadzą do wniosku, że po wprowadzeniu art. 446 § 4 KC podstawę dochodzenia zadośćuczynienia za krzywdę doznaną przed dniem 3 sierpnia 2008 r. w następstwie naruszeniem deliktem dobra osobistego w postaci szczególnej więzi rodzinnej łączącej osobę zainteresowaną ze zmarłym stanowi art. 448 w związku z art. 24 § 1 KC.

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA ŚMIERĆ NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 10 listopada 2010 r. II CSK 248/10

Trafnie natomiast skarżący zarzucił naruszenie art. 448 KC przez uznanie, że przepis ten nie ma zastosowania dla zasądzenia zadośćuczynienia pieniężnego w takim wypadku oraz że art. 446 § 1-3 KC wyczerpująco regulował roszczenia najbliższych członków rodziny w związku ze śmiercią osoby bliskiej.

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA ŚMIERĆ NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 maja 2011 r., I CSK 621/10

Wprowadzenie art. 446 § 4 KC doprowadziło bowiem jedynie do zmiany w sposobie realizacji tego roszczenia przez skonkretyzowanie osób uprawnionych do jego dochodzenia oraz przesłanek jego stosowania.

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA ŚMIERĆ NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 13 lipca 2011 r., III CZP 32/11

Sąd może przyznać najbliższemu członkowi rodziny zmarłego zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę na podstawie art. 448 w związku z art. 24 par. 1 k.c., także wtedy, gdy śmierć nastąpiła przed dniem 3 sierpnia 2008 r. wskutek uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia.

Z uzasadnienia:

(...) osoba dochodząca zadośćuczynienia za spowodowanie śmierci osoby najbliższej nie jest poszkodowana jedynie pośrednio. Nie może być kwestionowane, że ten sam czyn niedozwolony może wyrządzać krzywdę różnym osobom, źródłem krzywdy jest zatem czyn niedozwolony, którego następstwem jest śmierć. Krzywdą wyrządzoną zmarłemu jest utrata życia, dla osób mu bliskich zaś jest to naruszenie dobra osobistego poprzez zerwanie więzi emocjonalnej, szczególnie bliskiej w relacjach rodzinnych. Również więc osoba dochodząca ochrony na podstawie art. 448 k.c. może być poszkodowana bezpośrednio i dochodzić naprawienia własnej krzywdy, doznanej poprzez naruszenie jej własnego dobra osobistego.

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA ŚMIERĆ NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 2 listopada 2012 r., I ACa 790/12

W orzecznictwie sądów zarysowały się dwa poglądy dotyczące możliwości przyznania zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, gdy śmierć nastąpiła na skutek deliktu, który miał miejsce przed dniem 3 sierpnia 2008 r.

Przed wprowadzeniem zmian w art. 446 KC dominował pogląd, że sam ból, poczucie osamotnienia, krzywdy i zawiedzonych nadziei po śmierci osoby bliskiej nie stanowią podstawy do żądania odszkodowania na podstawie art. 446 § 3 KC, ale jeżeli te stany wywołały osłabienie aktywności życiowej i motywacji do przezwyciężenia trudności dnia codziennego, powodując utratę możliwości polepszenia warunków życia w przyszłości to można przyjąć, że pogorszyły one dotychczasową sytuację życiową osoby z najbliższego kręgu rodziny zmarłej i istnieje w związku z tym podstawa do kompensacji tego uszczerbku o charakterze niemajątkowym [...].

W poprzednio obowiązującym stanie prawnym w judykaturze i doktrynie przyjmowano, że najbliższym członkom rodziny zmarłego nie przysługuje roszczenie pieniężne za doznaną krzywdę [...]

Odmienne w uchwale z dnia 27 października 2010 r. Sąd Najwyższy (III CZP 76/10 [...]) uznał, że najbliższemu członkowi rodziny zmarłego przysługuje na podstawie art. 448 KC w związku z art. 24 § 1 KC zadośćuczynienie za doznaną krzywdę, gdy śmierć nastąpiła na skutek deliktu, który miał miejsce przed dniem 3 sierpnia 2008 r.

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA ŚMIERĆ NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

Wyrok Sądu Okręgowego w Nowym Sączu z dnia 3 października 2013, III Ca 591/13

Powyższe wskazuje jednoznacznie, że zarówno orzecznictwo, jak i ustawodawca nie przewidywały przed dniem 3.08.2008 r. możliwości przyznania zadośćuczynienia za śmierć osoby bliskiej na jakiegokolwiek podstawie prawnej. Właśnie w tym celu wprowadzono do systemu prawa przepis art. 446 § 4 kc, co jasno i precyzyjnie wyrażono w powołanym uzasadnieniu ustawy z 30.05.2008 r. Z uzasadnienia tego wynika w sposób niebudzący wątpliwości, iż wolą ustawodawcy było stworzenie możliwości przyznawania bliskim ofiar czynów niedozwolonych stosownego zadośćuczynienia, wobec braku takiej możliwości w obecnie obowiązującym stanie prawnym, a nie – jak twierdzi Sąd Najwyższy w orzeczeniach powołanych przez stronę powodową – ograniczenie kręgu uprawnionych. Warto zwrócić uwagę, że w uzasadnieniu wskazano potrzebę wprowadzenia takiego przepisu, podnosząc, że „skoro istnieje możliwość zadośćuczynienia w przypadku naruszenia dóbr osobistych wskazanych w art. 23 kc (art. 24 w zw. z art. 448 kc), tym bardziej taka możliwość powinna istnieć w przypadku śmierci osoby bliskiej, co w sposób istotny narusza sferę psychicznych odczuć jednostki”. Dalej w uzasadnieniu ustawy wyjaśniono, iż dotychczasowy stan prawny oraz praktyka orzecznicza wykluczała możliwość przyznania zadośćuczynienia za śmierć osoby bliskiej. Zauważono, że brak przepisu umożliwiającego przyznanie takiego zadośćuczynienia był świadomym aktem ustawodawcy przy uchwalaniu kodeksu cywilnego w roku 1964, który to kodeks nie przyjął wcześniej obowiązującego rozwiązania z art. 166 kodeksu zobowiązań (według art. 166 kz sąd mógł przyznać najbliższym członkom rodziny poszkodowanego, którego śmierć nastąpiła wskutek uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia, lub instytucji przez nich wskazanej, stosowną sumę pieniężną jako zadośćuczynienie za doznaną przez nich krzywdę moralną). Brak analogicznego przepisu w kodeksie cywilnym, w ujęciu wykładni historycznej, jednoznacznie wskazuje na to, że ustawodawca nie przewidział w okresie od 1.01.1965 r. do 2.08.2008 r. możliwości przyznawania zadośćuczynienia w przypadku śmierci osoby bliskiej.

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA ŚMIERĆ NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

Wniosek Rzecznika Ubezpieczonych (ob. Rzecznik Finansowy) z dnia 2 stycznia 2014 r. o podjęcie przez Sąd Najwyższy uchwały mającej na celu rozstrzygnięcie istniejących w orzecznictwie sądów rozbieżności co do wykładni prawa, zawierającej odpowiedź na następujące pytanie:

Czy osobie najbliższej przysługuje z tytułu obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów mechanicznych zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę wynikającą z naruszenia jej dobra osobistego w postaci szczególnej więzi emocjonalnej ze zmarłym, nawet gdy śmierć nastąpiła przed dniem 3 sierpnia 2008?

Z uzasadnienia:

Początkowo jednak większość sądów powszechnych orzekających w tego typu sprawach oddalała roszczenia dochodzone na tej podstawie prawnej i kierowane do bezpośrednich sprawców wypadku albo ich ubezpieczycieli z tytułu obowiązkowego ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych.

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA ŚMIERĆ NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 27 czerwca 2014 r. III CZP 2/14

Sąd Najwyższy [...] odmówił podjęcia uchwały.

Z uzasadnienia:

W dotychczasowym orzecznictwie Sądu Najwyższego i sądów powszechnych dobro osobiste podlegające ochronie, którego naruszenie uzasadnia żądanie zapłaty zadośćuczynienia w razie śmierci osoby bliskiej, ujmowane jest jako więź rodzinna (...), więź rodzinna, której zerwanie powoduje ból, cierpienie i rodzi poczucie krzywdy (...), prawo do życia w rodzinie (...), prawo do życia rodzinnego (...), więź emocjonalna łącząca osoby bliskie, jednak z kręgu najbliższych członków rodziny (...), szczególna więź rodziców z dzieckiem (...), a także prawo do życia w związku małżeńskim, posiadania ojca i życia w pełnej rodzinie (...). Podnoszona w związku z tym przez Rzecznika Ubezpieczonych rozbieżność w określeniu dobra osobistego podlegającego ochronie ma jedynie pozorny charakter i nie spowodowała rozbieżności przy stosowaniu prawa. W analizowanych sprawach konsekwentnie przyjmowano, że o zadośćuczynienie może występować osoba najbliższa zmarłego, jeżeli ze zmarłym łączyły ją więzi rodzinne i emocjonalne, nie powstała więc wątpliwość co do tego, czy niezbędnym elementem tego dobra osobistego są więzi rodzinne, czy też wystarczające są więzi bliskości.

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA ŚMIERĆ NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

K. Mularski [w:] Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz. Art. 1 – 449¹¹, red. M. Gutowski, wyd. 1, 2016: *Od wielu lat wątpliwości budzi wykładnia art. 448 KC w kontekście kręgu podmiotów, którym przysługuje roszczenie o zapłatę zadośćuczynienia pieniężnego [...]. Problem ten, sam w sobie skomplikowany, stał się jeszcze trudniejszy z chwilą wejścia w życie art. 446 § 4 KC i pojawieniem się (a następnie utrwaleniem) orzecznictwa SN, które "odkryło" dobro osobiste nazywane zwykle "więzią z osobami najbliższymi", uznając, że istniało ono także przed chwilą wejścia w życie tego przepisu (...). Rozsądnie patrząc, nie można mieć wątpliwości, że owo dobro osobiste stworzone zostało jedynie dla zamaskowania retroaktywnej wykładni art. 446 § 4 KC, która z kolei motywowana była moim zdaniem źle pojętą litością ("sprawiedliwością miłosierną" w języku K. Ajdukiewicza; zob. np. ostatnio wyr. SA w Łodzi z 8.5.2015 r., I ACa 1778/14, niepubl., gdzie zupełnie otwarcie sformułowano tezy o "braku moralnej podstawy" do "pozbawiania" osoby najbliższej prawa do dochodzenia zadośćuczynienia "tylko dlatego, że śmierć bezpośrednio poszkodowanego nastąpiła przed chwilą wejścia w życie art. 446 § 4 KC"; trudno wszakoż mówić o pozbawianiu prawa, którego jeszcze nie było) wobec osób, które straciły swoich bliskich przed chwilą wejścia w życie tego przepisu; czyniąc przy tym jawną niesprawiedliwość (rozdzielczą) zwłaszcza towarzystwom ubezpieczeniowym, które nie miały najmniejszej szansy na właściwe skalkulowanie wysokości składek.*

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA ŚMIERĆ NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

[...] Gdyby bowiem z obu przepisów wyinterpretowane były normy tej samej treści, ustanowienie art. 446 § 4 KC byłoby oczywiście zbędne – co naruszałoby założenie o racjonalności językowej i "systemowej" prawodawcy (...). Dobitnie należy wszakże podnieść, że wbrew wielu wypowiedziom orzecznictwa, argumentem za taką wykładnią (istnieniem dobra osobistego "więzi z osobami bliskimi", chronionego na podstawie komentowanego przepisu) nie może być wprowadzenie przez ustawodawcę art. 446 § 4 KC (tak też trafnie wyr. SA w Szczecinie z 27.3.2013 r., I ACA 845/12, Legalis). W orzecznictwie wielokrotnie wypowiedziano pogląd, iż wprowadzenie art. 446 § 4 KC "potwierdza i ułatwia" dochodzenie roszczeń przez bliskich zmarłego; przy czym pogląd ten stawał się argumentem za stosowaniem art. 448 KC w tym sensie, że służył odparciu tezy, jakoby do chwili wejścia w życie tego przepisu przyznawanie zadośćuczynienia za śmierć osoby bliskiej nie było możliwe (...). Uczynienie treści określonego przepisu prawnego ("prawa nowego") argumentem w procesie wykładni innych przepisów ("prawa dawnego"), relewantnych dla zdarzeń zaszłych przed wejściem w życie tego nowego przepisu, byłoby niczym innym jak nadaniem nowemu przepisowi mocy retroaktywnej. Podkreślenia wymaga jednak i to, że przyjęty powszechnie wynik wykładni sam przez się nie jest z powyższego względu niedopuszczalny – jako niedopuszczalny jawi się jedynie jeden z argumentów podawanych (powszechnie) za jego przyjęciem (...).

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA ŚMIERĆ NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

E. Bagińska, Dopuszczalność dochodzenia przez osoby bliskie zadośćuczynienia w związku z doznaniem poważnej szkody na osobie przez bezpośrednio poszkodowanego, IUSTITIA 2016/2:

Żadne z roszczeń przewidzianych w art. 448 nie zastępowało roszczenia wprowadzonego w art. 446 § 4 KC. Dlatego też nie można zgodzić się z poglądem, przyjętym przez SN i część doktryny, że art. 446 § 4 KC nie stanowi novum w porównaniu ze środkami, którymi dysponowały osoby pośrednio poszkodowane na tle dotychczasowych przepisów KC, a jego znaczenie polega na ułatwieniu osobom bliskim dochodzenia roszczeń z tytułu śmierci poszkodowanego. Linia orzecznicza była jasna przez kilkadziesiąt lat, a nieliczne wyjątki potwierdzały zasadę niekompensowania krzywdy wywołanej śmiercią osoby bliskiej. Sądy nie uznawały więzi emocjonalnej między powodem a zmarłym za dobro osobiste (...).

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA ŚMIERĆ NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

M. Orlicki, O możliwości dochodzenia roszczeń o zadośćuczynienie za śmierć najbliższego członka rodziny zmarłego przed dniem 3 sierpnia 2008 r., Prawo Asekuracyjne 2013/4:

Sąd Najwyższy w swych orzeczeniach pomija milczeniem to, że zadośćuczynienia dla najbliższych członków rodziny zmarłego przed dniem 3 sierpnia 2008 r. nie były zasądzone na podstawie art. 448 k.c.

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA ŚMIERĆ NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

K. Osajda, Zadośćuczynienie za doznanie przez bliskiego uszczerbku na zdrowiu wskutek wypadku, Państwo i Prawo 1/2016: *Okazało się, że w niemal identycznych stanach faktycznych należałoby zasądzić na rzecz bliskiego zadośćuczynienie albo roszczenie oddalić – tylko ze względu na to, kiedy doszło do wypadku skutkującego śmiercią poszkodowanego (czy było to pod rządami art. 446 § 4 k.c., czy wcześniej). Sądy trafnie uznały taką dyferencjację za niedopuszczalną z aksjologicznego punktu widzenia i objęły ochroną również osoby, których bliscy zginęli w wypadku wcześniej. Uznano, że w wyniku śmierci bliskiego dochodzi do naruszenia ich dobra osobistego, a zatem przysługuje im roszczenie o zadośćuczynienie przewidziane w art. 448 k.c.*

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA POWAŻNY
USZCZERBEK NA ZDROWIU NAJBLIŻSZEGO
CZŁONKA RODZINY

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA POWAŻNY USZCZERBEK NA ZDROWIU NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

Z. Radwański, Zadośćuczynienie pieniężne za szkodę niemajątkową. Rozwój i funkcja społeczna, 1956: *Ustalenie kręgu osób fizycznych nie następuje trudności. Za osobę pokrzywdzoną uznać należy wyłącznie tę osobę, która sama doznała uszkodzenia ciała, rozstroju zdrowia lub niesłusznie została skazana. W żadnym więc razie uprawnionymi do żądania zadośćuczynienia nie będą osoby bliskie poszkodowanego, choćby nawet w rezultacie np. dotkliwego kalectwa swego dziecka doznały one znacznych przykrości.*

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA POWAŻNY USZCZERBEK NA ZDROWIU NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 października 1987 r., IV CR 266/87

(...) kodeks cywilny przyznaje roszczenia odszkodowawcze (nie wyłączając roszczenia z § 1 art. 445) - jeśli w przepisach szczególnych nie podchodzi do tej kwestii inaczej (np. w art. 446) - tylko osobom bezpośrednio poszkodowanym czynem niedozwolonym. Oznacza to, że roszczenie o zadośćuczynienie przysługuje jedynie osobie, przeciwko której było skierowane zdarzenie, określone jako czyn niedozwolony. Pogłębienie się u matki istniejącego już rozstroju zdrowia, wywołane wiadomością o uszkodzeniach ciała doznanych przez dzieci w wypadku komunikacyjnym i przebiegiem procesu leczenia tych obrażeń, jest tylko pośrednio następstwem tego sprawczego działania. Nie może więc ona - nie będąc osobą bezpośrednio poszkodowaną - domagać się zadośćuczynienia powstałej stąd krzywdy (art. 445 § 1 k.c.) od osób ponoszących odpowiedzialność za skutki wypadku komunikacyjnego (art. 446 k.c.).

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA POWAŻNY USZCZERBEK NA ZDROWIU NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 5 kwietnia 2013 r. I ACa 1143/12

Niezasadny jest zarzut apelacji powodów (...), dotyczący naruszenia art. 23 k.c., art. 24 k.c. w zw. z art. 448 k.c. poprzez niezastosowanie tych przepisów na skutek odmowy uznania przez Sąd Okręgowy, iż nie doszło do naruszenia ich dóbr osobistych w postaci szczególnej więzi rodziców z dzieckiem w prawidłowo funkcjonującej rodzinie, prawa do niezakłóconego życia rodzinnego, spokoju duchowego, poczucia dumy i radości z życia i rozwoju dziecka oraz prawa do szczęścia rodzinnego. W kodeksie cywilnym brak jest definicji dóbr osobistych. [...] W orzecznictwie Sądu Najwyższego zaaprobowano przede wprowadzeniem do systemu prawnego art. 446§ 4 k.c. dopuszczalność przyznania na podstawie art. 448 k.c. w zw. z art. 24 § 1 k.c. najbliższemu członkowi rodziny zmarłego zadośćuczynienia za naruszenie dobra osobistego, jakim jest relacja ze zmarłym najbliższym członkiem rodziny, także wtedy, gdy śmierć wskutek uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju nastąpiła przed dniem 3 sierpnia 2008 r. (...). Aktualnie po wejściu w życie art. 446§ 4 k.c. istnieje szczególna podstawa prawna do domagania się zapłaty zadośćuczynienia za śmierć osoby bliskiej. [...] Pośrednio poszkodowanym przysługują roszczenia jedynie w wypadkach wskazanych w ustawie (art. 446 k.c.). W tej sytuacji nie można podzielić stanowiska powodów, iż w wyniku wypadku ich córki, skutkującego trwałą niepełnosprawnością dziecka, zostały naruszone wymienione w apelacji ich dobra osobiste.

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA POWAŻNY USZCZERBEK NA ZDROWIU NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z 17 września 2013 r. I ACa 840/13

Skutkiem trwałego i nieodwracalnego uszczerbku na zdrowiu, jakiego doznała E. T., było zburzenie życia rodziny, w której urodzili się i wychowywali powodowie. Jest niewątpliwym, że powodowie doznali krzywdy w postaci cierpień psychicznych, wynikających de facto z utraty matki, z którą nie mają obecnie żadnej możliwości kontaktu, ani nawet szansy na troskę i opiekę z jej strony, z wszelkimi pozytywnymi emocjami, jakie w związku z tym towarzyszą każdemu dziecku. Deficyt emocjonalny małoletnich jest w ocenie Sądu I instancji oczywisty, co potwierdziły zarówno zeznania świadków, jak i opinia biegłego psychologa. (...)

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA POWAŻNY USZCZERBEK NA ZDROWIU NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z 13 listopada 2015 r. I ACa 482/15

Prawo do posiadania rodziny, w której jej członkowie nawiązują silne, trwałe i głębokie relacje emocjonalne, społeczne i gospodarcze, co do zasady nie powinno być zakłócone, zaś zawiniona negatywna ingerencja w tę sferę stanowi naruszenie tego dobra osobistego.

Z pewnością powodowie jako rodzina tworzą i pielęgnują pozytywne relacje, darzą się uczuciem, troszczą się o siebie i dzieci, jednakże z uwagi na niepełnosprawność fizyczną i psychiczną małoletniego A. więzi między rodzicami i synem są bardzo trudne emocjonalnie, niesatysfakcjonujące, okupione ciężką pracą, bólem i cierpieniem oraz ciągłą troską i obawą o przyszły los dziecka. Sąd I instancji tą trudną odmienność relacji rodzinnych szeroko i wnikliwie przeanalizował, taktownie ważąc siłę argumentacji.

W ocenie Sądu Apelacyjnego, trafność tych ocen i wszechstronność analizy okoliczności sprawy przedstawionych przez Sąd a quo pozwala na uznanie prawidłowości wydanego rozstrzygnięcia także w zakresie poziomu przyznanego (...) zadośćuczynienia, jako realizującego funkcję kompensacji za krzywdę z tytułu naruszenia praw pacjenta i innych dóbr osobistych.

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA POWAŻNY USZCZERBEK NA ZDROWIU NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 18 stycznia 2016 r. VI ACa 1405/14

(...) w ocenie Sądu Apelacyjnego, w rozpoznawanej sprawie doszło do naruszenia dobra osobistego, zdefiniowanego jako naruszenie tych więzi w postaci prawa do niezakłóconego życia w pełnej rodzinie, mimo że więzy rodzinne faktycznie nie zostały zerwane. Jednakże skutek w postaci urodzenia dziecka w takim stanie upośledzenia, z uwagi na zawinione uchybienia personelu medycznego pozwanego szpitala, skutkuje pozbawienie realnej możliwości powodów do budowania, pielęgnowania i kształtowania prawidłowych relacji rodzinnych. Zatem powodowie zostali faktycznie pozbawieni tego prawa.

W tej sprawie Sąd Najwyższy przyjął do rozpoznania skargę kasacyjną (I CSK 472/16). Skład orzekający wystąpił z pytaniem prawnym do składu 7 sędziów Sądu Najwyższego.

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA POWAŻNY USZCZERBEK NA ZDROWIU NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

Wyrok Sądu Najwyższego z 9 sierpnia 2016 r. II CSK 719/15

Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym skargę stoi na stanowisku, iż doprowadzenie czynem niedozwolonym do ciężkiego uszczerbku na zdrowiu dziecka, którego efektem jest niemożność nawiązania z nim typowej więzi rodzinnej, stanowi naruszenie dóbr osobistych matki (rodziców). Z aksjologicznego punktu widzenia, brak podstaw do czynienia dyferencjacji między zerwaniem więzi rodzinnej wskutek śmierci, a niemożnością jej nawiązania z uwagi na poważny uszczerbek na zdrowiu, w każdym z tych przypadków dochodzi bowiem do naruszenia dobra osobistego, choć z różną intensywnością. Stwierdzenie naruszenia dobra osobistego powinno jednak dotyczyć poważnego i trwałego inwalidztwa dziecka, wskutek którego jest ono niezdolne do samodzielnej egzystencji, wykonywania podstawowych czynności życiowych i w konsekwencji nawiązania typowej dla więzi rodzinnej relacji z rodzicami, z uwagi na ograniczenia w zdolności do komunikowania się.

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA POWAŻNY USZCZERBEK NA ZDROWIU NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z 29 września 2016 r., I ACa 1022/16

Brak jest w polskim prawie generalnej normy prawnej chroniącej interesy osób pośrednio poszkodowanych, naruszone wskutek zdarzenia szkodzącego. Poszkodowanym w sensie prawnym jest osoba, która doznała szkody podlegającej kompensacji i przeciwko której bezpośrednio było skierowane zdarzenie sprawcze (spełniające przesłanki czynu niedozwolonego). Szkada pośrednia stanowi natomiast implikację szkody bezpośredniej, a więc istnieje tylko wówczas gdy wcześniej naruszono prawa lub interesy bezpośrednio poszkodowanego. Dlatego też uznać należy, że art. 446 k.c. zawiera wyczerpujący katalog środków przysługujących osobom trzecim w związku ze zdarzeniem szkodzącym i aktualizujących się wyłącznie w przypadku śmierci bezpośrednio poszkodowanego.

Dopuszczalność kompensowania krzywdy pośrednio poszkodowanych mogłoby więc ewentualnie opierać się wyłącznie na kanwie konstrukcji naruszenia ich dóbr osobistych na podstawie art. 24 k.c. w zw. z art. 448 k.c., co w istocie zakłada przekształcenie pośrednio poszkodowanego w bezpośrednio poszkodowanego. Abstrahując od faktu, że brak zamkniętego katalogu takich dóbr stwarza możliwość nieograniczonego ich kreowania, koncepcja ta poniekąd stanowi obejście art. 445 § 1 k.c. w zw. z art. 444 k.c., które wszak wyraźnie mówią, że w razie doznania krzywdy zadośćuczynienia może domagać się bezpośrednio poszkodowany – czyli ten, kto doznał uszkodzenia ciała i rozstroju zdrowia. Nie sposób nie zauważyć, że kierunek, w jakim zmierza koncepcja kompensowania szkód na osobie w oparciu o przepisy dotyczące majątkowej ochrony dóbr osobistych, podważa w istocie sens istnienia art. 445 k.c. czy też art. 446 § 4 k.c., czyniąc je zbędnymi. Dlatego też ewentualna dopuszczalność koncepcji rozciągnięcia odpowiedzialności odszkodowawczej względem osób najbliższych opartej na naruszeniu ich dóbr osobistych może być rozpatrywana jedynie de lege ferenda.

Co do zasady natomiast Sądy poprzez swoją działalność orzeczniczą nie powinny zastępować ustawodawcy, zwłaszcza jeśli nowe koncepcje w zakresie kompensaty szkody niemajątkowej przełamująby zasadę, że odszkodowanie przysługuje jedynie bezpośrednio poszkodowanemu, a innym osobom – tylko wówczas i w takim zakresie, jaki przewidują wyraźne normy prawne. Poważny rozstrój zdrowia bezpośrednio poszkodowanego wpływający na więzi z członkami jego rodziny (postrzegane jako ich dobro osobiste) jest w istocie zdarzeniem nieznanym Kodeksowi cywilnemu jako źródło roszczeń dla podmiotów innych niż ten, którego uszczerbek dotknął.

W niniejszej sprawie wniesiona została skarga kasacyjna, którą zarejestrowano w Sądzie Najwyższym pod sygn. V CSK 67/17.

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA POWAŻNY USZCZERBEK NA ZDROWIU NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z 1 grudnia 2016 r. (I ACa 601/16).

W przypadku powódki nie doszło do nieodwracalnego zerwania więzi rodzinnej z synem (...). Dziecko funkcjonuje w rodzinie, mimo kalectwa wchodzi w relacje emocjonalne ze wszystkimi członkami rodziny, w tym z matką. Te relacje są na pewno inne niż relacje powódki z młodszym, zdrowym dzieckiem, ale nie można ich oceniać jako gorszych. Zasady doświadczenia życiowego wskazują, że w takich sytuacjach kontakt matki z dzieckiem może być nawet bliższy i pełniejszy niż z dzieckiem zdrowym, choć niewątpliwie jest inny, obiektywnie rzecz ujmując - trudniejszy. Niesporne jest, że uszczerbek na zdrowiu syna powódki utrudnia funkcjonowanie rodziny, ale nie niweczy możliwości realizacji potrzeb emocjonalnych wszystkich członków rodziny, w tym powódki wobec K którego stan umożliwia mu nawet uczęszczanie do szkoły. (...) A zatem, nawet gdyby przyjąć, że więzi rodzinne są dobrem osobistym, to w tym konkretnym przypadku nie doszło do takiego ich naruszenia, które skutkowałoby koniecznością zasądzenia zadośćuczynienia na podstawie art. 448 k.c. w zw. z art. 23 k.c.

W niniejszej sprawie wniesiona została skarga kasacyjna, którą zarejestrowano w Sądzie Najwyższym pod sygn. II CSK 233/17.

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA POWAŻNY USZCZERBEK NA ZDROWIU NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 21 grudnia 2016 r. I ACa 617/16

Zgodzić również należy się z poglądem zaprezentowanym przez Sąd Najwyższy, że z aksjologicznego punktu widzenia, brak jest podstaw do czynienia dyferencjacji między zerwaniem więzi rodzinnej wskutek śmierci, a niemożnością jej nawiązania z uwagi na poważny uszczerbek na zdrowiu, a ponadto, że w każdym z tych przypadków dochodzi do naruszenia dobra osobistego, choć z różną intensywnością.

Nie stanowi również przeszkody dla przyjęcia, że roszczenie o zadośćuczynienie może przysługiwać osobom, które pozostają w bliskim związku z poszkodowanym, pogląd części doktryny, że prawo polskie dopuszcza kompensatę szkody poniesionej wyłącznie przez bezpośrednio poszkodowanych. Sąd Apelacyjny mając na względzie szeroką i kompleksową argumentację zaprezentowaną w uzasadnieniu wyroku Sądu Najwyższego II CSK 719/15 podziela pogląd, że ten sam czyn niedozwolony, może być, z perspektywy jego skutków, źródłem krzywdy wyrządzanej różnym osobom.

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA POWAŻNY USZCZERBEK NA ZDROWIU NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z 29 grudnia 2016 r. (I ACa 1458/16)

Nie można pominąć, że praktyka zasądzania zadośćuczynienia na rzecz osób najbliższych za śmierć poszkodowanego w oparciu o konstrukcję naruszenia dóbr osobistych – zerwania więzi rodzinnych – tj. na podstawie art. 24 k.c. w zw. z art. 448 k.c., wykształciła się na gruncie obowiązywania już art. 446 § 4 k.c. i miała na celu kompensację krzywdy poniesionej wskutek zdarzeń szkodzących, mających miejsce jeszcze przed wejściem w życie tego przepisu, a więc tych, do których nie mógłby mieć zastosowania wprost art. 446 § 4 k.c. Taka koncepcja znajdowała więc swoje uzasadnienie w zasadach współżycia społecznego, albowiem godziłoby w elementarne poczucie sprawiedliwości różnicowanie analogicznych sytuacji pokrzywdzonych osób i w konsekwencji oddalanie części powództw o zadośćuczynienie z tej tylko przyczyny, że w dacie zdarzenia brak było jeszcze przepisu, który obecnie jest podstawą takiego roszczenia. W ocenie Sądu Apelacyjnego brak jest natomiast podstaw do stosowania powyższej wykładni do stanów faktycznych obejmujących kompensatę naruszenia więzi rodzinnych wskutek zdarzenia innego niż śmierć bezpośrednio poszkodowanego.

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA POWAŻNY USZCZERBEK NA ZDROWIU NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

Postanowienie Sądu Najwyższego z 5 stycznia 2017 r. (I CSK 444/16)

Orzeczeniem tym Sąd Najwyższy odmówił przyjęcia do rozpoznania skargi kasacyjnej od wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 8 stycznia 2016 r., I ACa 442/15

Z uzasadnienia wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie

Sąd Najwyższy opowiadał się dotąd tylko za poglądem, zgodnie z którym śmierć członka rodziny narusza dobra osobiste osób najbliższych zmarłego. [...]

Cierpienie związane z zerwaniem więzi rodzinnej ze zmarłym małżonkiem, rodzicem jest przejawem krzywdy, nie jest jednak samodzielnym dobrem osobistym. Dobra takiego nie może więc stanowić samo zadowolenie z możliwości cieszenia się niezakłóconym życiem rodzinnym, które może być kontynuowane dopóki pozostają przy życiu wszyscy członkowie danej rodziny. Nie można było więc uznać, że sam stan zadowolenia z życia rodzinnego, który występował przed doznaniem przez powoda udaru mózgu, stanowi oddzielne dobro osobiste, które zostało naruszone przez pozwany szpital ze skutkiem pozwalającym na uwzględnienie powództwa o zapłatę zadośćuczynienia z art. 448 k.c. Żaden z powodów nie zostało bowiem pozbawiony dobra w postaci zachowania więzi rodzinnych. Ich istota ma postawę w pozostawaniu powodów przy życiu, które pozwala na budowanie i zachowanie tych więzi, niezależnie do trudności życiowych oraz nieszczęśliwych zrzędzeń losu albo też zawinionych działań i zaniechań osób trzecich. [...]

Przyjęcie przeciwnego stanowiska, czyli uznanie, że jakość rodzinnego życia albo cierpienie wynikające z jego obniżenia stanowią oddzielne do życia dobra osobiste, musiałoby się wiązać z akceptacją poglądu uznającego, że takim dobrem jest również zadowolenie w wykonywanej pracy, osiągniętej kariery czy też realizowanych pasji i zainteresowań, jak również cierpienie wywołane utratą dotychczasowego zatrudnienia, przerwaniem rozpoczętej kariery albo też utratą zgromadzonych zbiorów czy też kolekcji. Podniesione argumenty pozwalają na postawienie ogólnej tezy, zgodnie z którą pozytywny albo negatywny, nawet skrajnie, stan emocji człowieka, ani też podejmowane przez niego działania, nie stanowią osobnych dóbr osobistych w rozumieniu przyjętym w art. 23 i art. 448 k.c

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA POWAŻNY USZCZERBEK NA ZDROWIU NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

Z uzasadnienia postanowienia Sądu Najwyższego:

W ramach (...) okoliczności uzasadniającej wniosek o przyjęcie skargi kasacyjnej musi chodzić o takie kwestie prawne, które są ściśle związane z konkretną sprawą, a więc podstawą faktyczną i prawną zaskarżonego orzeczenia oraz podstawami skargi kasacyjnej, a ich rozstrzygnięcie przez Sąd Najwyższy jest konieczne z uwagi na walor ich nowości lub nie dające się usunąć za pomocą przyjętych metod wykładni lub przy pomocy istniejącego już orzecznictwa Sądu Najwyższego, poważne wątpliwości prawne dotyczące wskazanych przez skarżącego przepisów prawa procesowego lub materialnego.

Do takich kwestii nie należy wykładnia art. 23 k.c. w związku z art. 448 k.c. w kontekście sposobu stosowania instrumentów prawnych służących ochronie dóbr osobistych w sprawach o stanach faktycznych podobnych do istniejącego w rozpatrywanym przypadku, ponieważ zostały one już dostatecznie wyjaśnione w licznych orzeczeniach Sądu Najwyższego oraz sądów powszechnych. Wynika z nich ugruntowany pogląd, że zdarzeniem uzasadniającym roszczenie o zapłatę zadośćuczynienia na podstawie wskazanych wyżej regulacji jest zerwanie więzi rodzinnych wywołane śmiercią osoby bliskiej w wyniku deliktu.

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA POWAŻNY USZCZERBEK NA ZDROWIU NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 18 stycznia 2017 r. ,I ACa 1103/16

(...) przyjmując należy, że nie doszło też do naruszenia dóbr osobistych powodów, które w pozwie określone były jako prawo do życia w pełnej rodzinie oraz realizowania się w roli rodzica, a w apelacji określone są jako prawo do cieszenia się niezakłóconym życiem rodzinnym. Jak trafnie zauważył Sąd Okręgowy rodzina powodów jest pełna i mogą też realizować się w roli rodziców choć po wypadku syna wartości te niewątpliwie uległy zmianie, co nie oznacza, że nie występują. Pomijając dopuszczalność zmiany żądania w tym jego podstawy na etapie postępowania apelacyjnego stwierdzić należy, że w sensie obiektywnym nie można przyjmując by dobrem osobistym było prawo do cieszenia się niezakłóconym życiem rodzinnym. Takiej gwarancji nie ma bowiem żaden rodzic, a może to być jedynie głębokie i w każdej rodzinie uzasadnione życzenie.

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA POWAŻNY USZCZERBEK NA ZDROWIU NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

Wyrok Sądu Najwyższego z 10 lutego 2017 r. V CSK 291/16

Pisemne uzasadnienie wyroku nie zostało dotąd zamieszczone na stronie internetowej Sądu Najwyższego.

Z uzasadnienia wyroku Sądu Apelacyjnego 27 stycznia 2016 r. I ACa 1516/15

Sąd Apelacyjny w tym składzie podziela jednak pogląd wyrażony w Wyroku Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 17 września 2013r. (I ACa 840/13), że osoby, których członek rodziny popadł w stan wegetatywny również utraciły z poszkodowanym „więź rodzinną, której zerwanie powoduje ból, cierpienie i rodzi poczucie krzywdy” oraz naruszone zostało ich „prawo do życia rodzinnego”, pomimo że nie utraciły najbliższego w sensie fizycznym. Utrata normalnych, codziennych relacji z poszkodowanym, brak jego emocjonalnych reakcji i interakcji, potęguje poczucie krzywdy u tych osób, bowiem prowadzi do niemal całkowitego zaburzenia dotychczasowego życia rodzinnego. [...] Tym samym, zdaniem Sądu Apelacyjnego nieślusznym jest stanowisko skarżącego, jakoby przyczyną zerwania tychże więzi i naruszenia prawa do życia rodzinnego była jedynie śmierć poszkodowanego. W sytuacji bowiem gdy znajduje się on w stanie wegetatywnym czy otępiennym, skutkiem trwałego i nieodwracalnego uszczerbku na zdrowiu, zaburzone zostało życie rodziny, w której powodowie się urodzili i wychowywali do czasu wypadku.

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA POWAŻNY USZCZERBEK NA ZDROWIU NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

Wniosek Rzecznika Ubezpieczonych (ob. Rzecznik Finansowy) z dnia 2 stycznia 2014 r.

W kontekście dóbr osobistych podlegających ochronie jawi się kolejny poważny i nierozwiązany do tej pory w judykaturze problem. Chodzi o dopuszczalność roszczenia o zadośćuczynienie po stronie osób najbliższych, które co prawda nie utraciły najbliższego, ale ze względu na niezwykle tragiczne skutki zdarzenia, jak wyjątkowo głębokie kalectwo poszkodowanego skutkujące nieodwracalnym stanem wegetatywnym czy zapadnięciem w wieloletnią śpiączkę, de facto również utraciły z tak poszkodowanym „więź”, „prawo do życia rodzinnego” czy też „więź rodzinną, której zerwanie powoduje ból, cierpienie i rodzi poczucie krzywdy”.

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA POWAŻNY USZCZERBEK NA ZDROWIU NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

Wniosek Rzecznika Ubezpieczonych (ob. Rzecznik Finansowy) z dnia 21 kwietnia 2017 r.

o podjęcie przez Sąd Najwyższy uchwały mającej na celu rozstrzygnięcie istniejących w orzecznictwie sądów rozbieżności co do wykładni prawa, zawierającej odpowiedź na następujące pytanie:

Czy w razie poważnego uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia osobom najbliższym poszkodowanego może przysługiwać na podstawie art. 448 k.c. roszczenie o zadośćuczynienie pieniężne z tytułu naruszenia ich własnego dobra osobistego?

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA POWAŻNY USZCZERBEK NA ZDROWIU NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

E. Bagińska, Dopuszczalność,: W najnowszej doktrynie i orzecznictwie pojawił się ostatnio problem rozszerzającej wykładni przepisów Kodeksu cywilnego, w wyniku której nie tylko śmierć, lecz również uszczerbek na zdrowiu doznany przez osobę bliską dawałby prawo dochodzenia zadośćuczynienia członkom rodziny.

[...] Sądy, co do zasady, nie powinny zastępować ustawodawcy w tak doniosłych kwestiach, zwłaszcza jeśli nowe koncepcje idą w poprzek ogólnych założeń KC w dziedzinie wynagrodzenia szkody niemajątkowej, w szczególności gdy przełamują zasadę, że odszkodowanie przysługuje jedynie bezpośrednio poszkodowanemu, a innym osobom tylko wówczas i w takim zakresie, jaki przewidują wyraźne normy prawne.

Tworzenie nowego zdarzenia poważnego uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia jako źródła roszczenia dla podmiotu innego niż ten, którego uszczerbek dotknął jest de lege lata niedopuszczalne. Skoro nie może to się odbyć otwarcie, to odbywa się w sposób zakamuflowany przez tworzenie dalszego przedmiotu naruszenia „prawa do więzi rodzinnej” i w konsekwencji dopuszczenia odpowiedzialności z tytułu naruszenia dóbr osobistych. Jeśli przyznać roszczenie o kompensację krzywdy bliskim członkom rodziny, to dlaczego pominąć naruszenie interesów majątkowych pracodawcy i innych osób, wobec których ciążą na poszkodowanym obowiązki prawne?

ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA POWAŻNY USZCZERBEK NA ZDROWIU NAJBLIŻSZEGO CZŁONKA RODZINY

K. Osajda, Zadośćuczynienie: *Nie przekona zatem sądu argument, że konieczność wypłaty tego rodzaju zadośćuczynień nie była uwzględniana przy kalkulacji wysokości należnej składki ubezpieczeniowej ani że taka interpretacja uderza nie we wszystkich ubezpieczycieli, lecz zwłaszcza w tych od dawna obecnych na rynku. Kluczowa jest istota odpowiedzialności ubezpieczyciela – co do zasady odpowiada on bowiem w takim zakresie, w jakim odpowiedzialność ponosi ubezpieczony. Skoro zatem ubezpieczony – sprawca wypadku – odpowiada za skutki naruszenia dobra osobistego bliskiego osoby, która doznała poważnego uszczerbku na zdrowiu wskutek wypadku, to jego ubezpieczyciel za te skutki też ponosi odpowiedzialność.*

ZAKAZ RETROAKCJI

ZAKAZ RETROAKCJI

Art. 3 KC

Ustawa nie ma mocy wstecznej, chyba że to wynika z jej brzmienia lub celu.

P. Księżak [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna, red. Pyziak-Szafnicka M., Księżak P, wyd. II, 2014: Zakaz retroakcji sformułowany w art. 3, inaczej niż konstytucyjny zakaz wyprowadzany z art. 2 Konstytucji RP, nie jest adresowany do ustawodawcy. Ogólny zakaz stanowienia ustaw z mocą wsteczną ma sens tylko pod warunkiem umieszczenia go w akcie hierarchicznie wyższym; zawarty w ustawie mógłby być uchylany w każdym późniejszym akcie tej rangi (tak T. Pietrzykowski, Zasada nieretroakcji..., s. 41–42). Artykuł 3, co oczywiste, nie jest też adresowany do uczestników obrotu prawnego. Słusznie przyjmuje się, że komentowany przepis stanowi ogólną regułę interpretacyjną kierowaną do organów stosujących prawo.

P. Machnikowski [w:] Kodeks cywilny. Komentarz, red. Gniewek E., Machnikowski P., wyd. 7, 2016: Komentowany przepis można określić jako przepis drugiego stopnia. Wyraża on ogólną regułę interpretacyjną dotyczącą ustalania treści norm merytorycznych, a dokładnie tego ich fragmentu, który określa zasięg ich czasowego działania. Jest to zatem skierowana do organów stosujących prawo dyrektywa nakazująca uznać nowy akt normatywny za działający wyłącznie na przyszłość, chyba że z brzmienia lub celu nowych przepisów wynika ich działanie wstecz.

DZIĘKUJĘ ZA UWAGĘ

kontakt: jp@amu.edu.pl